

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญของปัญหา

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาเป็นเวลายาวนานในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภูมิภาคแห่งนี้ได้ผ่านประสบการณ์ของการเปลี่ยนแปลงหลายประการ เนื่องจากผลกระทบของวัฒนธรรมจากภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่ดินแดนส่วนใหญ่ในภูมิภาคแห่งนี้ต้องตกอยู่ภายใต้การปกครองระบอบอาณานิคมของมหาอำนาจตะวันตกมาเป็นเวลานานร่วมศตวรรษ ได้ส่งผลกระทบต่อภูมิภาคแห่งนี้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลาย ๆ ด้าน ที่เห็นได้ชัดคือ การก่อตัวของวิถีสังคมแบบใหม่ที่เข้ามาแทนที่วิถีสังคมจารีตดั้งเดิม และกลุ่มคนพื้นเมืองรุ่นใหม่ที่เกิดมาท่ามกลางวัฒนธรรมสมัยใหม่ได้กลายเป็นกลุ่มพลังสำคัญในการผลักดันให้เกิดขบวนการชาตินิยม ซึ่งต่อมากลายเป็นกลจักรสำคัญของการเปลี่ยนแปลงโฉมหน้าในหลาย ๆ ประเทศในภูมิภาคแห่งนี้ อินโดนีเซีย ก็เป็นส่วนหนึ่งในภูมิภาคนี้ ที่ตกเป็นอาณานิคมของชาติตะวันตกก็ได้รับผลกระทบนี้เช่นกัน

การศึกษาโดยตรงที่เกี่ยวกับอินโดนีเซียในช่วงสมัยอาณานิคม พบมากในงานของนักวิชาการตะวันตก โดยเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับ ขบวนการชาตินิยมอินโดนีเซีย แต่ส่วนใหญ่มักมุ่งประเด็นศึกษาไปที่กลุ่มชาตินิยมที่มีอิทธิพลและบทบาทในการเรียกร้องเอกราช อย่างเช่น สมาคมซารกัต อิสลาม พรรคคอมมิวนิสต์อินโดนีเซีย รวมทั้งบทบาทของพรรคชาตินิยมอินโดนีเซียของซูการ์โน ความจริงก่อนหน้าที่จะเกิดขบวนการชาตินิยมอินโดนีเซียขึ้นมา นั้น ก็ได้มีการเคลื่อนไหวของ ขบวนการปฏิรูป แล้ว ซึ่งเป็นแรงผลักดันที่มาจาก กลุ่มหัวก้าวหน้า หรือปัญญาชนรุ่นใหม่ที่ได้รับอิทธิพลการศึกษาจากตะวันตก สำหรับในบริบทของสังคมอินโดนีเซียในยุคปลายอาณานิคมนั้น ได้สร้างปัญญาชนขึ้นมา 2 กลุ่มด้วยกัน คือ กลุ่มปัญญาชนที่รับอิทธิพลจากตะวันตก และกลุ่มปัญญาชนที่รับอิทธิพลจากศาสนาอิสลาม คนเหล่านี้ได้ซึมซับและรับเอากระแสความคิดก้าวหน้าต่าง ๆ ของตะวันตกที่กำลังมีอิทธิพลต่อปัญญาชนในสังคมหลาย ๆ แห่งในเอเชียขณะนั้น และพยายามเข้ามากระตุ้นให้สังคมของคนตื่นตัวต่อกระแสสมัยใหม่เหล่านี้

เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงภายในสังคมช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 วิถีสังคมสมัยใหม่ได้สร้างผู้นำสังคมกลุ่มใหม่ขึ้นมา เนื่องจากกลุ่มผู้นำเดิม (เจ้าพื้นเมือง, ข้าราชการในระบบเดิม) ได้หันไปร่วมมือกับคัตซ์คคชี่และเอารัดเอาเปรียบชาวบ้าน ชาวนา ดังนั้น

ชาวพื้นเมืองจึงเกลียดชังทั้งคัตซ์และผู้ปกครองพื้นเมืองที่ร่วมมือกับคัตซ์ การเคลื่อนไหวในช่วงต้นเป็นลักษณะของขบวนการปฏิรูป มีหลายกลุ่มที่มีความสำคัญและน่าสนใจ ไม่ว่าจะเป็น สมาคมบูดี อุโตโม (Budi Utomo) ของข้าราชการชวา สมาคมชาวจีนโพ้นทะเล (THHK) ที่ชาวจีนในชวาร่วมก่อตั้งขึ้น หรือกลุ่มมุสลิมรุ่นใหม่ (Kaum Muda) เป็นกลุ่มที่มีความคิดก้าวหน้าและสมัยใหม่ รวมถึงโรงเรียนตามัน ซิสวา (Taman Siswa) ของกลุ่มชาตินิยมรุ่นใหม่ด้วย แม้กลุ่มเหล่านี้เคลื่อนไหวในลักษณะของ ขบวนการปฏิรูป แต่ก็มีอิทธิพลต่อการกระตุ้นสำนึกทางการเมืองในชนรุ่นใหม่ต่อมา กล่าวคือกลุ่มเหล่านี้ได้ปูพื้นฐานสำคัญที่ส่งผลให้แนวคิดชาตินิยมก่อตัวและแพร่ขยายออกไป โดยส่งเสริมการศึกษาสมัยใหม่ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการกระตุ้นให้เกิดการตื่นตัวในสังคม โดยเฉพาะโรงเรียนตามัน ซิสวา(Taman Siswa)¹ ซึ่งแนวคิดของโรงเรียนนี้น่าจะมีอิทธิพลไม่มากนักต่อการสร้างสำนึกอินโดนีเซีย และอาจจะส่งผลต่อความคิดการก่อตั้งพรรคชาตินิยมอินโดนีเซียของซูการ์โนด้วย ประเด็นเหล่านี้จะมีการศึกษาในรายละเอียดต่อไป

ในการศึกษาสารนิพนธ์เรื่อง “การเคลื่อนไหวของกลุ่มหัวก้าวหน้าในชวาช่วงปี 1900-1927” ผู้ศึกษาได้จำกัดพื้นที่การศึกษาในชวาเท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากชวาเป็นศูนย์กลางของอำนาจบริหารของคัตซ์ และเป็นดินแดนที่ได้รับผลกระทบอย่างมากและต่อเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดจากนโยบายของคัตซ์ทั้งด้านการเกษตร การค้า อุตสาหกรรม และการศึกษา ชวาจึงเป็นที่รวมของความคิดก้าวหน้า ชาวอาจไม่ใช่จุดกำเนิดของชาตินิยมทุกกลุ่ม แต่ชวาก็เป็นศูนย์กลางของการเคลื่อนไหวของกลุ่มต่าง ๆ ตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 เรื่อยมา

การศึกษานี้จะให้ความสนใจโดยมุ่งประเด็นการศึกษาไปที่ การตื่นตัวของคนพื้นเมืองที่เริ่มเกิดขึ้นในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ทั้งนี้ได้ให้ความสนใจกับความเปลี่ยนแปลงทางบริบทการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในช่วงปลายของคริสต์ศตวรรษที่ 19 ที่มีความสำคัญต่อการเกิดการตื่นตัวในสังคมหมู่เกาะอินเดีสะวันออก นอกจากนี้จะพิจารณาผลกระทบจากการเคลื่อนไหวของขบวนการปฏิรูปในที่ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 อาทิ ขบวนการปฏิรูป 100 วันในจีน ขบวนการปฏิรูปศาสนาของอิสลามในตะวันออกกลาง หรือแม้แต่ความพยายามปฏิรูปในสยาม

---

¹ ระบบโรงเรียนตามัน ซิสวา (The Taman Siswa School System) เป็นภาษาอินโดนีเซียมีความหมายว่า “อุทยานเด็กนักเรียน (Garden of Pupils)” เป็นระบบการศึกษาที่ผสมผสานกันทั้งวัฒนธรรมอินโดนีเซียและวัฒนธรรมตะวันตก โดยหลักสูตรการเรียนไม่ข้องแวะเรื่องราวเกี่ยวกับการเมืองใด ๆ แต่ระบบโรงเรียนตามัน ซิสวา มีบทบาทสำคัญมากในการผลิตผู้นำชาตินิยมอินโดนีเซียในอนาคตอย่างเห็นได้ชัด ใน ภูวดล ทรงประเสริฐ, อินโดนีเซีย: อดีตและปัจจุบัน (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), น.263.

เองก็ตาม ที่ได้มีอิทธิพลและปลูกกระตุนให้หัวก้าวหน้ากลุ่มต่าง ๆ ซึ่งประกอบไปด้วยกลุ่มหลัก ๆ คือ กลุ่มชนชั้นสูงชวา กลุ่มคนจีน กลุ่มมุสลิมหัวสมัยใหม่ ในหมู่เกาะอินเดียนตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเริ่มจากความพยายามส่งเสริมการศึกษาสมัยใหม่และฟื้นฟูวัฒนธรรมของกลุ่มคน ซึ่งยังเป็นลักษณะการรวมกลุ่มที่ยึดเชื้อชาติ-วัฒนธรรม เป็นสำคัญ

ผู้ศึกษาเห็นว่าเรื่องที่จะศึกษามีความสำคัญและก่อให้เกิดความเข้าใจประวัติศาสตร์อินโดนีเซีย ทั้งในแง่การเมืองและลักษณะทางสังคมรวมถึงการเปลี่ยนแปลงของวิถีสังคม เพราะสารนิพนธ์นี้ไม่เพียงแต่เน้นถึงการเคลื่อนไหวของกลุ่มหัวก้าวหน้ากลุ่มต่าง ๆ ในชวาเท่านั้น (1900-1927) แต่ยังสามารถศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างภูมิหลังทางสังคมของกลุ่มเหล่านี้กับการเปลี่ยนแปลงบริบททางสังคมที่เป็นผลกระทบโดยตรงจากอิทธิพลของอาณานิคมตะวันตกและอิทธิพลของศาสนาอิสลาม การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญเริ่มเกิดขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 19 เมื่อแนวคิดเสรีนิยมเข้ามาสนับสนุนการขยายตัวของการลงทุนในภาคเอกชน (private sector) ทำให้มีการสร้างระบบคมนาคมเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่การผลิตกับเมืองท่าส่งออก เพื่อรองรับการขยายตัวของเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดการขยายตัวของเมืองมากขึ้น นอกจากนี้ในฮอลแลนด์เองได้พยายามจูงใจให้ชาวต่างชาติเข้าไปทำการค้าและตั้งถิ่นฐานในหมู่เกาะอินเดียนตะวันออกเฉียงเหนือมากขึ้น เมื่อต่างชาติเข้ามาอาศัยอยู่ในเมืองกันมากขึ้น พวกเขาเหล่านี้ได้เข้ามาพร้อมกับนำเอาวิถีชีวิตในสังคมวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาด้วย ซึ่งส่งผลให้ในเมืองใหญ่เริ่มเกิดการก่อตัวของวัฒนธรรมสังคมเมืองสมัยใหม่ขึ้นมา เช่น การนิยมใช้ภาษาดัตช์แทรกในบทสนทนาภาษาพื้นเมือง การนิยมใส่เสื้อผ้าแบบตะวันตก นิติศาสตร์ออกไปปรับปรนอาหารที่กตาดาคาร คีมน้ำมะนาว ดุหนังฟังเพลงของตะวันตก (ไม่ใช่ดนตรี gamelan)² ประกอบกับการได้ริเริ่มการศึกษาสมัยใหม่ในอาณานิคมช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ได้ส่งอิทธิพลต่อวิถีชีวิตแบบใหม่โดยเฉพาะกับกลุ่มชนชั้นสูงที่มีโอกาสได้รับการศึกษา พวกเขาเหล่านี้ได้ให้ความสนใจกับการเข้าร่วมกลุ่มสมาคม (club) และกิจกรรมหนังสือพิมพ์กันเป็นส่วนใหญ่ เพราะทั้งสองสิ่งนี้สำหรับสังคมขณะนั้นถือว่าเป็นสัญลักษณ์ของความศิวิไลซ์และความก้าวหน้า³

² Takashi Shiraishi, An Age in Motion : Popular Radicalism in Java, 1912-1926 (Ithaca and London: Cornell University Press, 1990): p.30.

³ Traufik Abdullah, "Modernization in the Minangkabau World," in Culture and Politics in Indonesia, ed. Claire Holt (Ithaca and London: Cornell University Press, 1972), p.220.

การเปลี่ยนแปลงวิถีทางสังคมไม่ได้เป็นเพียงผลกระทบจากอาณานิคมตะวันตกเท่านั้น อิทธิพลของศาสนาอิสลามซึ่งฝังรากลึกในสังคมอินโดนีเซีย ได้กลายเป็นตัวแปรสำคัญอีกประการหนึ่งที่กระตุ้นให้เกิดการตื่นตัวในกลุ่มมุสลิมรุ่นใหม่ โดยมีชื่อเรียกกลุ่มพวกเขาว่า คาอุม มูดา (kaum muda)⁴ ซึ่งเป็นผลผลิตของขบวนการปฏิรูปศาสนาที่มีศูนย์กลางอยู่ที่กรุงไคโร ที่หันมาฟื้นฟูศาสนาและส่งเสริมการศึกษาสมัยใหม่โดยนำเอาวิทยาการและเทคนิคการสอนแบบตะวันตก มาปรับใช้กับระบบการเรียนการสอนของโรงเรียนสอนศาสนาในระบบเดิม มุสลิมรุ่นใหม่กลุ่มนี้ได้เคลื่อนไหวส่งเสริมการศึกษาสมัยใหม่ให้กับกลุ่มมุสลิมไปพร้อม ๆ กับการจัดกิจกรรมช่วยเหลือสังคม คล้ายกับที่กลุ่มโรงเรียนมิชชันนารีของคริสต์ศาสนาได้ทำ นอกจากนี้ในช่วงแรกมุสลิมกลุ่มนี้ยังมีอิทธิพลต่อการขยายแนวคิดชาตินิยมมลายู โดยมุ่งต่อต้านคนจีนและคนอาหรับ ซึ่งเป็นคู่แข่งการค้าของคนมลายู⁶ และรวมถึงตัดซ์ผู้ปกครองต่างชาติที่เข้ามาปกครองและเอาเปรียบ กลุ่มมุสลิมคาอุม มูดานี้ยังต้องการรวมมุสลิมทั้งหมดในดินแดนแถบนี้ทั้งในคาบสมุทรมลายู สุมาตรา และชาวร่วมกันต่อต้านคนที่ไม่ใช่มลายู ส่วนที่ว่าแนวคิดในลักษณะนี้จะคล้ายคลึงหรือแตกต่างกับแนวคิดขบวนการอิสลาม (Pan-Islam) อย่างไรนั้นเป็นสิ่งที่ต้องศึกษาและค้นคว้าในรายละเอียดต่อไป สำหรับกลุ่มปฏิรูปศาสนาในชาวที่ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลแนวคิดการปฏิรูปศาสนาจากมุสลิมหัวก้าวหน้าในสุมาตรา⁷ กลุ่มที่มีบทบาทสำคัญ ก็คือ มุฮัมมัดคิยาห์ (Mubammadiyah) เป็นองค์กรทางศาสนาโดยเฉพาะมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมแนวคิดการปฏิรูปศาสนาให้แพร่ขยายออกไป แต่ไม่ค่อยมีบทบาทเด่นชัดทางการเมือง เมื่อเทียบกับสมาคมซารกัต อิสลาม (Sarekat Islam) ซึ่งเดิมที่สร้างขึ้นเพื่อพิทักษ์ผลประโยชน์การค้าของกลุ่มพ่อค้ามุสลิมที่ขายผ้าบาติก ที่มีพ่อค้าคนจีนเข้ามาแข่งขันค้าขาย ความมุ่งหมายในตอนแรกจึงเน้นเป้าหมายเศรษฐกิจเป็นหลัก ต่อมาภายหลังจึง

⁴ คาอุม มูดา (kaum muda) กลุ่มนี้ตั้งขึ้นมาตามอย่างกลุ่มเติร์กหนุ่ม (young Turks) เป็นคำที่มุสลิมรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาตะวันตกใช้เรียกตัวเอง เพื่อแสดงให้เห็นว่าพวกเขาเป็นกลุ่มของคนรุ่นใหม่ที่กำลังก้าวหน้าไปกว่ารุ่นพ่อแม่ของพวกเขาที่ไม่ได้รับการศึกษาตะวันตก In Takashi Shiraishi, *An Age in Motion : Popular Radicalism in Java, 1912-1926*, p.30.

⁵ Deliar Noer, "The Development and Nature of the Modernist Movement in Indonesia," in *Reading on Islam in Southeast Asia*, Compiled by Ahmad Ibrahim and others (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1985), pp.120-121.

⁶ Traufik Abdullah, "Modernization in the Minangkabau World", p.218.

⁷ ฤๅคล ทรงประเสริฐ, *อินโดนีเซีย: อดีตและปัจจุบัน*, น.224.

หันเหไปสู่การเคลื่อนไหวทางการเมืองมากขึ้น และเป็นกลุ่มที่สำคัญต่อการแพร่แนวคิดทางการเมืองไปสู่ทุกชนชั้นในสังคมโดยเฉพาะกลุ่มชาวนา

“การศึกษาสมัยใหม่” ได้กลายเป็นสิ่งสำคัญต่อการสร้างโอกาสและยกสถานภาพในสังคมให้แก่คนพื้นเมือง และการศึกษานี้เองที่กลุ่มหัวก้าวหน้าต่างมองว่าเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างโอกาสให้สามารถทัดเทียมกับยุโรปได้ ฉะนั้นพวกเขาเหล่านี้จึงได้พยายามส่งเสริมการศึกษาสมัยใหม่ให้ขยายกว้างออกไป ต่อมาภายหลังจากประกาศนโยบายจริยธรรม (Ethical Policy) ความต้องการเข้าเรียนของชาวพื้นเมืองได้เพิ่มมากขึ้น แม้รัฐบาลได้จัดสรรโรงเรียนให้แก่ชาวพื้นเมืองเพิ่มขึ้น แต่ก็ยังไม่สามารถรองรับความต้องการของชาวพื้นเมืองที่มีมากขึ้นเรื่อย ๆ ด้วยเหตุนี้องค์กรพื้นเมืองจึงเข้ามามีบทบาทจัดตั้งโรงเรียนของตนเอง โดยเฉพาะมี โรงเรียนเถื่อน⁸ เกิดขึ้นเป็นจำนวนมากในทศวรรษ 1920 และ 1930 โรงเรียนต่าง ๆ ไม่เพียงแต่เป็นแหล่งที่ให้ความรู้สมัยใหม่เท่านั้น แต่ยังมีส่วนสำคัญในการปลูกฝังสำนึกทางเชื้อชาติ และสร้างภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของเชื้อชาติตน รวมถึงการสอดแทรกแนวคิดทางการเมืองสมัยใหม่เข้าไปด้วย อย่างระบบของโรงเรียนตามัน ซิสวา แม้โดยภาพรวมโรงเรียนนี้ไม่ได้เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมือง แต่กลับมีบทบาทสำคัญไม่น้อยในการสร้างผู้นำชาตินิยมสำคัญ ๆ ขึ้นมาหลายคน

นอกจากนี้ผลจากการดำเนินนโยบายจริยธรรมยังได้เปิดโอกาสการศึกษาระดับสูงให้กับชาวพื้นเมืองมากขึ้น โดยให้ทุนการศึกษาต่อต่างประเทศ จำนวนของปัญญาชนรุ่นใหม่ทั้งในและต่างประเทศได้ขยายจำนวนเพิ่มมากขึ้น เขาเหล่านี้กลายเป็นพลังสำคัญในการสร้างและผลักดันสำนึกความเป็นอินโดนีเซียขึ้นมา และพวกเขาได้เปลี่ยนมาเรียกตนเองว่าเป็น นักชาตินิยม อีกทั้งยังได้จัดตั้งองค์กรเคลื่อนไหวทางการเมืองขึ้นมาหลายกลุ่มที่เน้นการร่วมมือของคนในชาติเดียวกันมากกว่ายึดกลุ่มศาสนาหรือกลุ่มชาติพันธุ์ แต่ในบรรดาองค์กรต่าง ๆ เหล่านี้ พรรคชาตินิยมอินโดนีเซีย นำโดยซูการ์โน ได้รับการยอมรับในฐานะผู้นำของคนส่วนใหญ่ในสังคม จึงเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในการต่อสู้เรียกร้องเอกราชและจัดตั้งรัฐชาติอินโดนีเซียขึ้นมาในที่สุด

⁸ โรงเรียนเถื่อน (Wild school) หมายถึง โรงเรียนที่คนพื้นเมืองจัดตั้งขึ้น ซึ่งเปิดเรียนในตอนกลางคืนตามบ้านเรือนต่าง ๆ โดยนักเรียนไม่ต้องลงทะเบียนเรียนและครูผู้สอนส่วนใหญ่ก็มีการศึกษาแบบสมัยใหม่ แต่ไม่มีงานทำประจำถาวร แม้รัฐบาลอาณานิคมได้ประกาศกฤษฎีกาครู (The Teacher Ordinance) เพื่อควบคุมสถานบันการเรียนการสอนไม่ให้หม่อมมาเขวาวชนเพราะกลัวการสอนและปลูกฝังแนวคิดปฏิวัติ แต่ถึงกระนั้นก็ไม่สามารถสกัดกั้นการขยายตัวของโรงเรียนเถื่อนได้ใน ฤวดล ทรงประเสริฐ, อินโดนีเซีย: อดีตและปัจจุบัน, น.263-264.

1.2 วัตถุประสงค์ในการศึกษา

- 1) ศึกษาบริบทแวดล้อม ซึ่งรวมถึงบรรยากาศทางการเมือง การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ที่ส่งอิทธิพลให้เกิดการตื่นตัวในสังคมหมู่เกาะอินเดียตะวันออก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตื่นตัวต่อระบบการศึกษาและแนวคิดสมัยใหม่ของตะวันตก
- 2) ศึกษาผลกระทบจากการประกาศใช้นโยบายจริยธรรม (Ethical Policy) ที่ก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงภายในสังคมหมู่เกาะอินเดียตะวันออก โดยเฉพาะในชวา
- 3) ศึกษากลุ่มหัวก้าวหน้ากลุ่มต่าง ๆ ที่เคลื่อนไหวในรูปของขบวนการปฏิรูป โดยรับเอาแนวคิดเรื่องความก้าวหน้า (progressive) จากตะวันตกเข้ามาปรับใช้กับเป้าหมายของกลุ่มตน นอกจากนี้ยังมีอิทธิพลจากกลุ่มศาสนาอิสลามที่มีศูนย์กลางในเมืองโคโรดัวเช่นกัน ซึ่งแพร่ขยายแนวคิดปฏิรูปศาสนาไปยังกลุ่มมุสลิมในอินโดนีเซีย ถือได้ว่าขบวนการปฏิรูปเหล่านี้เป็นสัญญาณเริ่มแรกของปฏิบัติการต่อต้านการปกครองของดัตช์ ก่อนที่จะพัฒนาไปเป็นขบวนการชาตินิยมอินโดนีเซีย
- 4) ศึกษาถึงอิทธิพลทางความคิดของกลุ่มหัวก้าวหน้าที่เกิดขึ้นในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ที่มีต่อการเกิดพรรคชาตินิยมอินโดนีเซีย (PNI)

1.3 สมมติฐานในการศึกษา

- 1) จากลักษณะของการเป็นพหุสังคมในหมู่เกาะอินเดียตะวันออก ที่แบ่งแยกอย่างชัดเจนระหว่างกลุ่มกลุ่มชาวยุโรป(Europeans) กลุ่มชาวเอเชียตะวันออก(Foreign Orientals) ซึ่งในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นชาวจีน และกลุ่มชาวพื้นเมือง (Inlanders) ได้ก่อให้เกิดการรวมตัวและเกาะกลุ่มอย่างเหนียวแน่นตามลักษณะทางเชื้อชาติในสังคม ซึ่งสามารถนำมาอธิบายการรวมกลุ่มของหัวก้าวหน้าในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ที่มีแนวทางแตกต่างกันไปตามความต้องการของแต่ละกลุ่ม
- 2) การตื่นตัวของสังคมในหมู่เกาะอินเดียตะวันออกเป็น 4 แนวคิดด้วยกัน คือ แนวคิดเสรีนิยมที่ต่อต้านระบบการผูกขาดการค้าของรัฐบาลอาณานิคม, แนวคิดเอเชียต่อต้านตะวันตก, แนวคิดต่อต้านทุนนิยม ซึ่งทั้ง 3 แนวทางข้างต้นนี้เป็นผลมาจากกระแสความคิดสมัยใหม่ที่สำคัญ คือ แนวคิดเสรีนิยม และแนวคิดมนุษยนิยมที่กำลังมีอิทธิพลในยุโรปขณะนั้น และแนวคิดเหล่านี้ได้แพร่ขยายเข้ามาในสังคมเอเชีย ส่วนแนวคิดที่ 4 คือ กระแสการเคลื่อนไหวของอิสลามที่ต่อต้านคริสเตียน เนื่องจากลักษณะเฉพาะของสังคมหมู่เกาะอินเดียตะวันออกที่มีอิทธิพลของ

ศาสนาอิสลามฝังรากอยู่ อิทธิพลนี้ได้กลายเป็นตัวแปรสำคัญในการเคลื่อนไหวต่อต้านชาวต่างชาติทั้งชาวจีนและดัตช์

- 3) การเกิดขึ้นมาของพรรคชาตินิยมอินโดนีเซีย (PNI) ใน ค.ศ. 1927 น่าจะได้รับอิทธิพลความคิดหลากหลายจากกลุ่มหัวก้าวหน้าในชวา

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ทำให้มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการก่อตัวขึ้นมาของกลุ่มหัวก้าวหน้ากลุ่มต่าง ๆ ที่แตกต่างกันไปตามภูมิหลังทางสังคมและเป้าหมายของแต่ละกลุ่ม ซึ่งความหลากหลายนี้เป็นสิ่งที่บ่งชี้ได้ถึงรากฐานดั้งเดิมของกลุ่มชาตินิยมก่อนที่จะพัฒนาและรวมตัวกันเป็นชาตินิยมอินโดนีเซีย
- 2) ทำให้เข้าใจพัฒนาการของแนวคิดชาตินิยมอินโดนีเซียที่ก่อตัวขึ้น โดยอาศัยทั้งอิทธิพลจากภายนอก (กระแสแนวคิดสมัยใหม่ของตะวันตกและกระแสการปฏิรูปในเอเชีย) กับความพร้อมภายในสังคม (การปรับตัวของกลุ่มคนในสังคม)
- 3) ทำให้เข้าใจลักษณะสังคมที่แปลกแยกของอินโดนีเซีย ที่เป็นผลมาจากการดำเนินนโยบายของดัตช์และความหลากหลายที่มีอยู่แต่เดิมแล้ว การแบ่งแยกยังคงมีอยู่ในสังคมแห่งนี้เพียงแต่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบของกลุ่มไปตามการเปลี่ยนแปลงบริบททางสังคม แต่เมื่อใดก็ตามที่เกิดวิกฤตปัญหา การแบ่งแยกก็จะปรากฏให้เห็นเด่นชัดขึ้นมา

1.5 ขอบเขตการศึกษา

ขอบเขตในการศึกษา ผู้ศึกษาได้เลือกช่วงเวลา 27 ปีแรกคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นช่วงเวลาที่ไม่นานมากนัก แต่ก็ก็เป็นช่วงเวลาที่แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงและการเคลื่อนไหวที่ค่อนข้างชัดเจนและมีความสำคัญ ค.ศ.1900 นับเป็นจุดเริ่มต้นของศตวรรษใหม่ และยังเป็นปีที่เกิดการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ อาทิ การประกาศใช้นโยบายจริยธรรมของดัตช์(1901) ก่อให้เกิดผลกระทบต่อวิถีสังคมในแบบเดิม(จารีต) เปลี่ยนไปสู่วิถีสังคมสมัยใหม่, เกิดขบวนการปฏิรูปศาสนาอิสลามในตะวันออกกลาง, เกิดขบวนการปฏิรูปในจีน ขบวนการปฏิรูปเหล่านี้ได้ส่งผลให้เกิดการตื่นตัวในสังคมอินเดียตะวันออกโดยเฉพาะในกลุ่มชนชั้นสูง ซึ่งต่อมาได้กลายมาเป็นหัวอกสำคัญในการแพร่ขยายความคิดก้าวหน้า เมื่อการแพร่ความคิดสมัยใหม่ขยายวงกว้างออกไป ทำให้เกิดกลุ่มต่าง ๆ ขึ้นเป็นจำนวนมาก ซึ่งต่อมากลุ่มเหล่านี้เริ่มเคลื่อนไหวด้วยสำนักทางการเมืองแทน

สำนักทางเชื้อชาติและวัฒนธรรมของกลุ่มคน จนในที่สุดความคิดเรื่องรัฐอินโดนีเซียได้เกิดขึ้นมา และเด่นชัดเป็นรูปธรรมใน ค.ศ.1927 เมื่อซูการ์โนได้ร่วมกับนักชาตินิยมอื่น ๆ ร่วมก่อตั้ง พรรคชาตินิยมอินโดนีเซียขึ้นมา ในการเขียนงานฉบับนี้ ผู้ศึกษาระมัดระวังที่จะไม่ใช้คำว่า “อินโดนีเซีย” ในแง่ที่เป็นภูมิรัฐศาสตร์(หมู่เกาะ,รัฐทางการเมือง) เพราะเนื่องจากในช่วงเวลาที่ศึกษานั้นรัฐอินโดนีเซีย (nation-state) ยังไม่เกิดขึ้น ฉะนั้นจึงจะเรียกหมู่เกาะแห่งนี้ว่า “หมู่เกาะอินเดียนตะวันออก” ตามที่นิยมกันในเวลานั้น

1.6 วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษานิพนธ์เรื่อง “การเคลื่อนไหวของกลุ่มหัวก้าวหน้าในชาวช่วง ค.ศ.1900-1927” จะใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ส่วนการนำเสนอใช้รูปแบบของการบรรยายเชิงวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ข้อมูลที่นำมาใช้ในการศึกษาจะเป็นทั้งเอกสารสิ่งตีพิมพ์ หนังสือ บทความ งานวิจัยทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ รวมทั้งได้นำเอกสารบางส่วนที่เป็นภาษาอินโดนีเซียมาประกอบการค้นคว้าด้วย การค้นคว้าและเก็บข้อมูลในขณะนี้นำมาจากแหล่งข้อมูลดังต่อไปนี้คือ หอสมุดปริดี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ห้องสมุดคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ห้องสมุดคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หอสมุดประชาชน ท่าवासกรี และห้องสมุดคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอินโดนีเซีย (University of Indonesia) ที่จาการ์ตา

ถึงแม้การศึกษานิพนธ์นี้มีข้อจำกัดอยู่บางประการ ทั้งในเรื่องเอกสารที่ส่วนใหญ่เป็นงานเขียนภาษาอังกฤษแทบทั้งสิ้น และในเรื่องเวลาที่จำกัด อย่างไรก็ตามผู้ศึกษาได้พยายามค้นคว้าเอกสารอย่างหลากหลาย ทั้งที่เขียนโดยนักวิชาการต่างชาติ นักวิชาการไทย รวมถึงงานเขียนของคนอินโดนีเซียเองด้วย ทั้งนี้เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา และสามารถนำเสนอประเด็นที่น่าสนใจจากการวิเคราะห์ข้อมูลเหล่านี้

งานวิชาการของคนไทยที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับประวัติศาสตร์อินโดนีเซียยังมีอยู่จำนวนไม่มากนัก และส่วนใหญ่จะเป็นการเขียนประวัติศาสตร์อินโดนีเซียอย่างสังเขปในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อาทิ หนังสือ ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ของ ทิพย์อุบล คาบสุวรรณ (ไม่ปรากฏปีพิมพ์) ในส่วนที่เป็นประวัติศาสตร์อินโดนีเซีย กล่าวถึง ภูมิหลังของอินโดนีเซียก่อนดัตช์เข้ามา การเข้ามายึดครองของดัตช์และขยายอำนาจปกครอง รวมถึงการเคลื่อนไหวของขบวนการชาตินิยมอินโดนีเซียที่เกิดขึ้นในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ข้อมูลในส่วนหลังนี้ไม่ค่อยมีการวิเคราะห์อย่างละเอียดมากนัก แต่เนื่องจาก

เป็นข้อมูลที่ได้จากการอ้างอิงจากตำราตะวันตก จึงมีประโยชน์ในการเสนอข้อเท็จจริงทั่ว ๆ ไปทางประวัติศาสตร์ หนังสือ ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ของ บังอร ปิยพันธุ์ เขียนใน พ.ศ.2537 (ค.ศ.1994) กล่าวถึงประวัติศาสตร์อินโดนีเซียตั้งแต่รัฐในอดีต ต่อเนื่องมาถึงอำนาจของอาณานิคมดัตช์ที่แผ่ขยายเข้ามา ขบวนการต่อต้านการปกครองดัตช์ (กบฏชวาวัน) ขบวนการชาตินิยมอินโดนีเซีย การเรียกร้องเอกราช ตลอดจนปัญหาที่เกิดขึ้นในอินโดนีเซียภายหลังได้รับเอกราช ข้อมูลเหล่านี้ช่วยให้สามารถเข้าใจและลำดับเหตุการณ์ภาพรวมในประวัติศาสตร์อินโดนีเซียได้

ส่วนงานศึกษาที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับประวัติศาสตร์อินโดนีเซียที่น่าสนใจในขณะนี้คือ เรื่อง อินโดนีเซีย: อดีตและปัจจุบัน เขียนโดย กวาดล ทรงประเสริฐ พิมพ์ใน พ.ศ.2539 (ค.ศ.1996) หนังสือเล่มนี้มีลักษณะเด่นคือ การเสนอมติทางการเมืองของประวัติศาสตร์อินโดนีเซียในเชิงวิเคราะห์ โดยพยายามครอบคลุมเนื้อหาตั้งแต่ก่อนสมัยอาณานิคมจนกระทั่งถึงประวัติศาสตร์สมัยใหม่ของอินโดนีเซียภายใต้รัฐบาลซูการ์โนและซูฮาร์โต โดยเฉพาะการวิเคราะห์เนื้อหาส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองของอินโดนีเซียช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นประโยชน์ต่อแนวทางการศึกษาอยู่ไม่น้อย

นอกจากนี้ข้อมูลภาษาไทยที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์อินโดนีเซียที่มีอยู่ ส่วนใหญ่แปลจากงานศึกษาของนักวิชาการตะวันตก สำหรับหนังสือที่มักถูกใช้อ้างอิงประกอบการศึกษาประวัติศาสตร์อินโดนีเซียเล่มสำคัญ ๆ นั้น ก็มี ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ของ ดีจีอี ฮอลล์ เขียนใน ค.ศ.1955 แปลเป็นไทยเมื่อ พ.ศ. 2520 (ค.ศ.1977) จัดได้ว่าเป็นงานศึกษาที่ให้ภาพประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างกว้าง ๆ ตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงช่วงการต่อสู้เพื่อเอกราช หนังสือเล่มนี้ได้รับการยอมรับว่าเป็นงานเขียนที่ศึกษาประวัติศาสตร์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ดีที่สุดเล่มหนึ่ง เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์อินโดนีเซียยุคสมัยใหม่ โดยเฉพาะการปกครองโดยดัตช์ บริบทการเมือง เศรษฐกิจ สังคมในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 การจัดตั้งสมาคมซึ่งเป็นรูปแบบองค์กรสมัยใหม่ตามแบบตะวันตกของคนพื้นเมือง และการก่อตัวของขบวนการชาตินิยมอินโดนีเซีย แต่ทั้งนี้ผู้เขียนไม่ได้ให้รายละเอียดลงลึกเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้มากนัก นอกจากนี้ยังมีงานของ จอห์น แบสดิน และแฮร์รี่ เจ. เบ็นดา ในเรื่อง ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยใหม่: ลัทธิอาณานิคม ลัทธิชาตินิยม และการสลายตัวของลัทธิอาณานิคม พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.2511 (ค.ศ.1968) ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวข้องโดยตรงกับกระบวนการของลัทธิอาณานิคมที่เข้ามาครอบงำภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมถึงการเกิดขบวนการชาตินิยมอันเป็นผลกระทบโดยตรงจากการปกครองอาณานิคมในภูมิภาคแห่งนี้

ส่วนบทความในวารสารภาษาไทยที่เกี่ยวข้องกับอินโดนีเซียนั้นส่วนใหญ่เป็นประเด็นปัญหาและเหตุการณ์ในปัจจุบัน ซึ่งไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ต้องการศึกษามากนัก บทความที่มีเนื้อหาสอดคล้องโดยตรงกับเรื่องการเคลื่อนไหวของขบวนการชาตินิยมในอินโดนีเซียที่น่าสนใจ คือ “อินโดนีเซียจากอาณานิคมถึงซูการ์โน” ใน รัฐศาสตร์นิเทศ 9:3 (กรกฎาคม-กันยายน 2517/1794) เขียนโดย ชาญวิทย์ เกษตรศิริ กล่าวถึงผลกระทบจากการปกครองอาณานิคมของดัชต์ที่มีต่ออินโดนีเซีย ทั้งนี้ได้รวมถึงการเกิดขึ้นมาของขบวนการชาตินิยมอินโดนีเซียด้วย ผู้เขียนได้เสนอว่า ภาพโดยรวมของการเกิดขบวนการชาตินิยมเป็นผลทั้งโดยตรงและโดยอ้อมจากนโยบายและการปกครองของรัฐบาลอาณานิคมดัชต์ และได้กล่าวถึงกลุ่มกับบุคคลที่สำคัญในขบวนการชาตินิยมได้แก่ คาร์ดินี, กลุ่มบุดี อุโตโม, กลุ่มซารกัต อิสลาม, ซูการ์โนและพรรคชาตินิยมอินโดนีเซีย ข้อมูลทั้งหมดนี้ให้ภาพอย่างกว้าง ๆ พอที่ทำให้เห็นบริบทการก่อตัวของชาตินิยมอินโดนีเซีย

บทความที่น่าสนใจอีกชิ้นหนึ่ง คือ บทความของ ฉลอง สุนทรวาณิชย์ เรื่อง “การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หลังการเข้ามาของอาณานิคม” ใน เอเชียปริทัศน์ 7,2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2529/1986) แม้ประเด็นจะอยู่ที่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายหลังของยุคอาณานิคม แต่ทั้งนี้ก็ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับอิทธิพลการปกครองอาณานิคมของตะวันตกโดยเฉพาะในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19-20 ต่อสังคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

จากงานต่าง ๆ ที่นำมาศึกษาเห็นได้ว่า โดยส่วนใหญ่เป็นงานที่มองภาพเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยรวมทั้งหมด มากกว่าที่จะพิเคราะห์เฉพาะแต่ละประเทศหรือแต่ละสังคม เรื่องราวของอินโดนีเซียมักถูกรวมเข้าไว้เป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งมีผู้ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้อย่างน่าสนใจว่า งานศึกษาส่วนใหญ่พยายามสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางประวัติศาสตร์ของประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แท้จริงสิ่งนี้กลับเป็นปัญหาในการศึกษาประวัติศาสตร์ เพราะเป็นที่ทราบกันดีแล้วว่าภูมิภาคแห่งนี้มีความหลากหลายทั้งในทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง และพัฒนาการทางประวัติศาสตร์⁹ ดังนั้นในสารนิพนธ์เล่มนี้จึงเลือกอินโดนีเซียขึ้นมาศึกษาโดยเฉพาะ ก็เพื่อพยายามโยงให้เห็นถึงความแตกต่างที่มีเหล่านี้

เนื่องจากข้อมูลภาษาไทยมีจำกัด ฉะนั้นในการศึกษาจึงใช้งานเขียนของนักวิชาการต่างชาติ ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์อินโดนีเซีย โดยงานเหล่านี้มีหลายชิ้นที่น่าสนใจซึ่งมีทั้งที่เป็นทั้งงานเขียนร่วมสมัยและงานที่ได้รับการยอมรับจนมีการตีพิมพ์อย่างแพร่หลาย ในที่นี้ได้แบ่งงาน

⁹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 16-19,” วารสารมนุษยศาสตร์ 10: 2 (เมษายน-มิถุนายน 2523): 10.

เขียนออกเป็น 2 กลุ่มอย่างกว้าง ๆ ด้วยกันคือ กลุ่มที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์อินโดนีเซียสมัยอาณานิคม และกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับชาตินิยมในอินโดนีเซีย

1.7 งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์อินโดนีเซียสมัยอาณานิคม

เรื่อง The Policy And Administration of the Dutch in Java เขียนโดย คลีฟ เดย์ (Clive Day) ใน ค.ศ.1903 ซึ่งนับได้ว่าเป็นความสำคัญทางประวัติศาสตร์ในแง่ที่เป็นหลักฐานร่วมสมัย อีกทั้งเอกสารที่นำมาประกอบการศึกษาล้วนเป็นข้อมูลที่ได้ตีพิมพ์ในช่วงเวลาขณะนั้น (ประมาณทศวรรษ 1850 เป็นต้นมา) ความน่าสนใจอีกประการหนึ่งของหนังสือเล่มนี้ คือ แม้ว่าผู้เขียนเป็นคนอเมริกัน แต่งานของเขากลับได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในกลุ่มเสรีนิยมที่ฮอลแลนด์ เห็นได้ว่าเป็นที่นิยมกันอย่างมาก เพราะมีการนำมาแปลเป็นภาษาดัตช์ หนังสือเล่มนี้ไม่เพียงแต่ให้ความรู้เกี่ยวกับการปกครองของฮอลแลนด์ในชวาคึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 19 เท่านั้น แต่ยังเป็นงานศึกษาที่สะท้อนทัศนะของกลุ่มเสรีนิยมที่มีต่อนโยบายอาณานิคมดัตช์อีกด้วย กล่าวถึง นโยบายที่ถูกนำมาใช้ในชวาโดยเฉพาะนโยบายเพาะปลูก(ค.ศ.1830)ที่ส่งผลกระทบต่อคนชวาอย่างมาก ก่อให้เกิดความทุกข์ยากลำบากและความอดอยาก อีกทั้งยังชี้ให้เห็นนโยบายการบริหารที่เอารัดเอาเปรียบ ไม่มีลักษณะกระจายอำนาจบริหารให้แก่คนชวาเลย ซึ่งเป็นหลักการที่ขัดกับแนวคิดเสรีนิยมและมนุษยนิยมในขณะนั้น แม้ว่าหนังสือเล่มนี้ถูกวิจารณ์ว่า ไม่ดีในแง่ที่ไม่สามารถเป็นหนังสือประวัติศาสตร์ชาติที่ดีได้ เพราะเป็นการมองประวัติศาสตร์จากเสากระโดงเรือของฝรั่ง¹⁰ แต่สำหรับผู้ศึกษามองว่า หนังสือเล่มนี้มีความสำคัญในแง่ที่สามารถทำให้เข้าใจถึงทัศนะของกลุ่มแนวคิดเสรีนิยมที่กำลังเคลื่อนไหวและทรงอิทธิพลมากในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 เพราะจากพลังการเคลื่อนไหวของกลุ่มแนวคิดนี้เองที่ได้ผลักดันให้ดัตช์ปรับเปลี่ยนนโยบายการปกครองอาณานิคม โดยเอื้อโอกาสทางสังคมให้กับคนพื้นเมืองมากขึ้น

เรื่อง Colonial Policy And Practice: A Comparative Study of Burma and Netherlands India เขียนโดย เจ.เอส. เฟอร์นิวัล (J.S. Furnivall) ตีพิมพ์ครั้งแรกใน ค.ศ.1948 แนวคิดของหนังสือเล่มนี้คล้ายกับเรื่อง The Policy And Administration of the Dutch in Java ของ คลีฟ เดย์ โดยโจมตีที่ระบบอาณานิคมที่ปกครองอย่างเอารัดเอาเปรียบและกดขี่ชาวพื้นเมือง แต่เมื่อเทียบกันแล้วงานของเฟอร์นิวัลมักถูกนำมาเป็นข้อมูลอ้างอิงในหนังสือประวัติศาสตร์อินโดนีเซียมากกว่า ขณะที่ไม่ค่อยพบการอ้างอิงงานของเดย์มากนัก อาจเป็นเพราะงานของเดย์ใช้อคติของแนวคิด

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 13.

เสรีนิยม (Liberal Bias) วิจารณ์การปกครองชาว ทำให้งานของเขาไม่เป็นกลางนัก ส่วนของ เฟอร์นิวัล แสดงให้เห็นถึงการเคลื่อนไหวและการเปลี่ยนแปลงของสังคมอาณานิคม ซึ่งเป็นผลกระทบจากการดำเนินนโยบายของเจ้าอาณานิคม นอกจากนี้การที่เฟอร์นิวัลศึกษาเปรียบเทียบ ระหว่างการปกครองอาณานิคมระหว่างอังกฤษในพม่ากับดัชชีในอินเดียนตะวันออก ทำให้มองเห็น ภาพในมุมที่กว้างขึ้น ซึ่งเขามักเขียนย้ำอยู่เสมอว่า นโยบายที่นำมาปฏิบัติในอาณานิคม เป็นนโยบาย ที่อิงอยู่บนพื้นฐานผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ(ของเนเธอร์แลนด์)เป็นสำคัญ¹¹ ฉะนั้นการศึกษาถึง นโยบายจึงสามารถเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นถึงการกดขี่ของเจ้าอาณานิคมได้อย่างชัดเจน

1.8 งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับชาตินิยมในอินโดนีเซีย

เรื่อง Letters of a Javanese Princess เป็นหนังสือที่รวมจดหมายบางฉบับที่ ระเด่น อาแอง คาร์ตินี (Raden Adjeng Kartini) เขียนถึงเพื่อนชาวดัชชีในช่วง ค.ศ.1899-1904 ต่อมา เจ.เอช.อาเบนดานอน (J.H. Abendanon) สหายคนหนึ่งของเธอได้นำมาตีพิมพ์เป็นภาษาอินโดนีเซีย และมีการแปลเป็นภาษาอังกฤษในเวลาต่อมา จดหมายเหล่านี้ของคาร์ตินีสามารถนำมาใช้เป็น ข้อมูลประกอบการวิเคราะห์ถึงทัศนะของกลุ่มชนชั้นเจ้านายในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ภายใต้การเคลื่อนไหวของกระแสเสรีนิยม ต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากสังคมจารีตไปสู่สังคม สมัยใหม่ได้เป็นอย่างดี ในที่นี้คาร์ตินีคือตัวแทนของกลุ่มชนชั้นเจ้านายที่เป็นเพียงส่วนน้อยหรือ กลุ่มอภิสิทธิ์ชนที่มีโอกาสรับการศึกษาในแบบตะวันตก ในความรู้สึกลึกซึ้งคิดโดยส่วนใหญ่ของ คาร์ตินีจึงเป็นมิตรและชื่นชมต่อความเจริญก้าวหน้าของดัชชีและประเทศตะวันตก ประเด็นสำคัญ ที่ปรากฏในจดหมายเหล่านี้คือ ทัศนะของคาร์ตินีที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาสมัยใหม่ว่าเป็นสิ่งที่ ควรส่งเสริมในสังคมชาว เพื่อกระตุ้นให้ชาวตื่นตัวและสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมสมัยใหม่ได้ นอกจากนี้คาร์ตินียังต้องการส่งเสริมสิทธิของผู้หญิงในสังคมชาว ให้ได้รับสิทธิและความเท่าเทียม กันกับผู้ชายในสังคม โดยเฉพาะต้องการให้ผู้หญิงมีโอกาสเข้าศึกษาในโรงเรียนเช่นเดียวกับผู้ชาย ได้รับ แม้ว่าในช่วงที่คาร์ตินีมีชีวิตอยู่ เรายังไม่มีอิทธิพลมากนัก แต่ต่อมากายหลังจากที่เธอเสียชีวิตแล้ว งานและความคิดของเธอกลับแพร่หลายและยังส่งอิทธิพลต่อนักชาตินิยมอินโดนีเซีย จน เธอเองก็ได้รับการยกย่องว่าเป็นคนหนึ่งที่จุดประกายความคิดชาตินิยมให้กับอินโดนีเซีย

¹¹ J.S. Furnivall, Colonial Policy and Practice: a Comparative Study of Burma and Netherlands India (New York: New York University Press, 1956), pp.282-283.

เรื่อง The Origins of the Modern Chinese Movement in Indonesia เขียนโดย ควี เทค โฮยว (Kwee Tek Hoay) ไม่ปรากฏปีพิมพ์ชัดเจน โดยต้นฉบับเขียนเป็นภาษามลายูที่พูดในปัตตาเวีย (Batavian Bazaar Malay) ซึ่งส่วนใหญ่พ่อค้าในชวานิยมใช้กัน จากลักษณะภาษาที่ใช้ในต้นฉบับ ประกอบกับเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเป็นมาของสมาคมชาวจีน (Tiong Hao Hwee Koan, THHK) ที่พ่อค้าชาวจีนในชวาร่วมกันก่อตั้งขึ้นใน ค.ศ.1900 ก็น่าจะสรุปได้ว่า หนังสือเล่มนี้เขียนขึ้นในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ต่อมา ลี อี. วิลเลียมส์ (Lea E. Williams) ได้นำมาแปลเป็นภาษาอังกฤษ และตีพิมพ์ใน ค.ศ. 1961 งานเขียนนี้ช่วยให้เห็นการก่อตัวของขบวนการปฏิรูปกลุ่มจีนโพ้นทะเล ที่พยายามเคลื่อนไหวผ่านสมาคมชาวจีน (THHK) ที่เริ่มมีบทบาทในชวาและกระจายออกไปยังเกาะอื่น ๆ เป้าหมายเริ่มแรกของสมาคมก็เพื่อฟื้นฟูจารีตของจีนและส่งเสริมการศึกษาสมัยใหม่แก่ลูกหลานจีนโพ้นทะเลในชวา ต่อมาสมาคมแห่งนี้ได้กลายเป็นศูนย์กลางสำคัญของการเคลื่อนไหวชาตินิยมจีนในหมู่เกาะอินเดีตะวันตก ข้อมูลจากงานเขียนชิ้นนี้สามารถนำมาใช้ประกอบการศึกษาในเรื่อง ขบวนการปฏิรูปของกลุ่มคนจีนที่เคลื่อนไหวในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20

เรื่อง Nationalism and Revolution in Indonesia เขียนโดย จอร์จ แมค เทอร์นัน เคฮิน (George Mc. Turnan Kahin) พิมพ์ใน ค.ศ.1952 เป็นงานศึกษาที่ครอบคลุมประเด็นเรื่องการเคลื่อนไหวของขบวนการชาตินิยมในอินโดนีเซียโดยตรง ลักษณะการเขียนเป็นในเชิงแนววิเคราะห์ประวัติศาสตร์ของชาตินิยมอินโดนีเซียที่ก่อตัวขึ้นในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ซึ่งได้เริ่มตั้งแต่การรวมกลุ่มโดยยึดเชื้อชาติและวัฒนธรรมเป็นหลัก จากนั้นได้พัฒนามาเป็นการก่อตัวของขบวนการชาตินิยมอินโดนีเซียซึ่งต่อสู้กับคัตซัน ได้รับเอกราชและอำนาจอธิปไตยอย่างสมบูรณ์ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ข้อมูลโดยส่วนใหญ่ของหนังสือเล่มนี้เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ผู้ศึกษากำลังค้นคว้า และคาดว่าจะประโยชน์ไม่น้อยต่อการนำมาประกอบการวิเคราะห์ประเด็นที่เกี่ยวกับแนวคิดและขบวนการชาตินิยมอินโดนีเซีย

เรื่อง The Dawn of Indonesian Nationalism: the Early Years of the Budi Utomo, 1908-1918 เขียนโดย อากิรา นากาซุมิ (Akira Nagazumi) พิมพ์ใน ค.ศ.1972 หนังสือเล่มนี้เป็นวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของนากาซุมิ ซึ่งเป็นชาวญี่ปุ่นที่เชี่ยวชาญและศึกษาประวัติศาสตร์อินโดนีเซีย สำหรับหนังสือเล่มนี้นากาซุมิได้ศึกษาบนพื้นฐานความคิดที่ว่า กระบวนการความคิดของตะวันตกที่เข้าครอบงำตะวันตกในสมัยอาณานิคมได้แผ่ขยายครอบคลุมทั้งเอเชีย ต่างกันที่ว่าในแต่ละประเทศมีปฏิกิริยาต่ออิทธิพลตะวันตกแตกต่างกันไป ดังนั้นเขาจึงได้หยิบยกประเด็นบทบาทการเมืองและแนวคิดชาตินิยมของกลุ่มชนชั้นสูงของชาวชวา (priyayi) ในช่วงปลายสมัยอาณานิคมมาศึกษาอย่างวิเคราะห์และลึก เพราะเขาเชื่อว่า การเริ่มต้นความคิดชาตินิยมน่าจะเริ่มต้นจากกลุ่มชนชั้นบนของสังคม ฉะนั้นเขาจึงได้เลือกการเคลื่อนไหวของสมาคมบูดี อุโตโม ซึ่งเป็นสมาคมที่

กลุ่มชนชั้นสูงหัวก้าวหน้าในชวาได้ร่วมกันก่อตั้งขึ้นมาศึกษา และต่อมาภายหลังนักชาตินิยมอินโดนีเซียถือว่า สมาคมนี้นับเป็นขบวนการชาตินิยมแห่งแรกของอินโดนีเซีย หนังสือเล่มนี้สามารถช่วยให้เข้าใจบริบทในยุคนั้นคริสตศตวรรษที่ 20 และการปรับบทบาทใหม่ของกลุ่มชนชั้นสูงในชวาต่อการก่อตัวของสังคมสมัยใหม่

เรื่อง “Modernization in the Minangkabau World” เขียนโดย ทอฟิค อับดุลลาห์ (Taufik Abdullah) เป็นบทความหนึ่งในหนังสือ *Culture and Politics in Indonesia* ซึ่ง แคลร์ โฮลท์ (Claire Holt) เป็นบรรณาธิการหนังสือเล่มนี้พิมพ์ครั้งแรกใน ค.ศ.1972 งานศึกษานี้ให้ภาพกลุ่มชาตินิยมที่เคลื่อนไหวโดยได้รับอิทธิพลจากศาสนาเป็นสำคัญ โดยเริ่มอธิบายถึงจารีตของสังคมมีนังกาเบาเรื่อยมาจนถึงช่วงต้นคริสตศตวรรษที่ 20 ซึ่งเป็นช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงจากสังคมจารีตสู่สังคมสมัยใหม่แบบตะวันตก แต่ความคิดสมัยใหม่ของมีนังกาเบาได้รับอิทธิพลมาจากขบวนการปฏิรูปศาสนาในตะวันออกกลางโดยตรง แทนที่จะเป็นจากประเทศตะวันตก อีกทั้งมีนังกาเบายังได้ยึดแบบอย่างการพัฒนาตนเองจากญี่ปุ่น ที่ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการศึกษาให้แก่คนในสังคม การปฏิรูปของมีนังกาเบาในต้นคริสตศตวรรษที่ 20 เริ่มแรกต้องการฟื้นฟูจารีตมีนังกาเบาและส่งเสริมการศึกษาสมัยใหม่เพื่อให้ทันต่อสังคมตะวันตก(คริสเตียน) อีกทั้งความรู้สึกชาตินิยมของกลุ่มผู้นำความคิดสมัยรุ่นแรก ได้เน้นไปที่ความเป็นเชื้อชาติมาเลย์และต่อต้านชาวจีนกับชาวอาหรับ ในส่วนของการส่งเสริมการศึกษาสมัยใหม่นั้น ได้มีการส่งเสริมให้ผู้หญิงมีโอกาสได้รับการศึกษาเท่าเทียมกับผู้ชาย สังคมมีนังกาเบาจึงนับเป็นจุดเริ่มต้นของคิดก้าวหน้าหลายอย่าง โดยเฉพาะเรื่องการส่งเสริมสิทธิของผู้หญิงในสังคม เพราะในสังคมอิสลามผู้หญิงมักถูกผูกมัดด้วยกฎเกณฑ์ต่าง ๆ มากมาย นิตยสารสำหรับผู้หญิงเล่มแรกก็เกิดขึ้นที่นี่ กระแสของการปฏิรูปได้เริ่มจากที่นี่และแผ่ขยายไปทั่วสุมาตรา จากนั้นก็เคลื่อนย้ายไปเคลื่อนไหวในชวาคด้วย โดยกลุ่มนักศึกษาสุมาตราที่เดินทางไปศึกษาต่อในชวา งานศึกษาชิ้นนี้มีความสำคัญในแง่ที่เป็นการเขียนประวัติศาสตร์โดยคนอินโดนีเซียเอง จึงมีข้อมูลของทางฝ่ายอินโดนีเซียประกอบอยู่ด้วย ทำให้สามารถตรวจสอบข้อมูลกับหนังสือเล่มอื่นที่ศึกษาในประเด็นเดียวกันหรือเกี่ยวข้องกันได้

เรื่อง A History of Modern Indonesian: c1300 to the present เขียนโดย เอ็ม.ซี. ริคเคลฟส์ (M.C. Ricklefs) ตีพิมพ์ ค.ศ.1981 ผู้เขียนพยายามครอบคลุมประวัติศาสตร์อินโดนีเซียทั้งหมดตั้งแต่การเข้ามาของอิสลามในคริสต์ศตวรรษที่ 14 จนมาสิ้นสุดเนื้อหาที่อินโดนีเซียอยู่ภายใต้การบริหารงานของรัฐบาลซูฮาร์โต แต่เหตุที่หยิบยกหนังสือเล่มนี้ขึ้นมาประกอบการศึกษาก็เพราะว่าริคเคลฟส์เองก็ได้ให้ความสนใจกับการเคลื่อนไหวของกลุ่มชาตินิยมในต้นคริสตศตวรรษที่ 20 ที่มีบทบาทสำคัญต่อการต่อสู้และเรียกร้องเอกราชจากดัตช์ อีกทั้งงานของเขายังถูกนำไปอ้างอิงในงานเขียนอีกหลายเล่ม

เรื่อง Reading on Islam in Southeast Asia (1985) หนังสือเล่มนี้เป็นรวบรวมบทความที่น่าสนใจเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของอิสลามในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงเวลาต่าง ๆ จึงได้นำบทความที่เกี่ยวข้องกับอิสลามในอินโดนีเซียสมัยอาณานิคมโดยเฉพาะในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 คือ “The Development and Nature of the Modernist in Indonesia” ของ เดเลียร์ โนเออร์ (Deliar Noer) และ “Kaum Muda -Kaum Tua: Innovation and Reaction Amongst the Malay, 1900-41” ของ วิลเลียม รอฟฟ์ (William Roff) ซึ่งได้ให้ภาพรวมของมุสลิมหัวก้าวหน้าในกลุ่มมาเลย์ บทความเหล่านี้สามารถนำมาเป็นข้อมูลในการศึกษาขบวนการปฏิรูปของศาสนาอิสลามที่ก่อตัวในสุมาตราและไปแพร่ขยายในชวา

เรื่อง An Age in Motion: Popular Radicalism in Java, 1912-1926. โดย ทาคาชิ ชิราอิชิ (Takashi Shiraishi) เขียนใน ค.ศ.1990 หนังสือเล่มนี้ให้ประเด็นที่น่าสนใจหลายประการของกลุ่มพลังต่าง ๆ (awakening movement) เน้นการให้ข้อมูลและวิเคราะห์อย่างลงลึกถึงการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนพื้นเมืองที่เกิดขึ้นในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 โดยการแสดงพลังต่อสู้ของคนพื้นเมือง (popular movement) มีอยู่ในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นแสดงความเห็นผ่านหนังสือพิมพ์และวารสาร, การเดินขบวนและการชุมนุม, การตั้งสหพันธ์การค้าและสตรีคหุคงาน, การตั้งสมาคมและพรรค, การสร้างงานวรรณกรรม บทเพลง ภาพยนตร์ รวมถึงการแสดงพลังการปฏิวัติ ทั้งหมดนี้ผู้เขียนมองว่าเป็นผลมาจากการรับรู้วิถีการต่อสู้แบบใหม่ที่เกิดขึ้นและแสดงออกมาเป็นพลังต่อต้านเจ้าอาณานิคมโดยผ่านกรอบของวิถีสังคมสมัยใหม่และผ่านภาษา¹² ทั้งนี้การศึกษาได้เจาะจงดูการเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงของสมาคมอิสลาม (Serakat Islam) ครอบคลุมตั้งแต่การก่อตั้งสมาคมแห่งนี้จนกระทั่งการเข้าแทรกซึมของกลุ่มนิคมมาร์กซิสต์-เลนินในสมาคม อันนำไปสู่การขัดแย้งภายในสมาคมแต่ประเด็นของหนังสือเล่มนี้ไม่ได้อยู่ที่ความขัดแย้งภายในสมาคม แต่ศึกษาถึงอิทธิพลของแนวคิดสังคมนิยมที่ถูกนำมาปรับเป็นคู่มือการต่อสู้กับอำนาจของรัฐบาลอาณานิคม และเป็นแนวทางในการปลุกระดมชาวนากับแรงงานให้ร่วมมือกันต่อสู้นายทุนต่างชาติ พื้นที่ศึกษาส่วนใหญ่มุ่งไปที่พื้นที่ตอนกลางของเกาะชวา โดยเฉพาะที่เมืองสุราการ์ตา อันเป็นศูนย์กลางการเคลื่อนไหวที่สำคัญของสมาคมแห่งนี้

เรื่อง The Emergence of the Modern Indonesian Elite โดย โรเบิร์ต แวน นีล (Robert Van Neil) พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ ค.ศ.1960 หนังสือเล่มนี้เป็นที่รู้จักอย่างดีในกลุ่มนักวิชาการที่สนใจศึกษาประวัติศาสตร์ของอินโดนีเซียในช่วงปลายยุคอาณานิคม โดยเฉพาะปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19

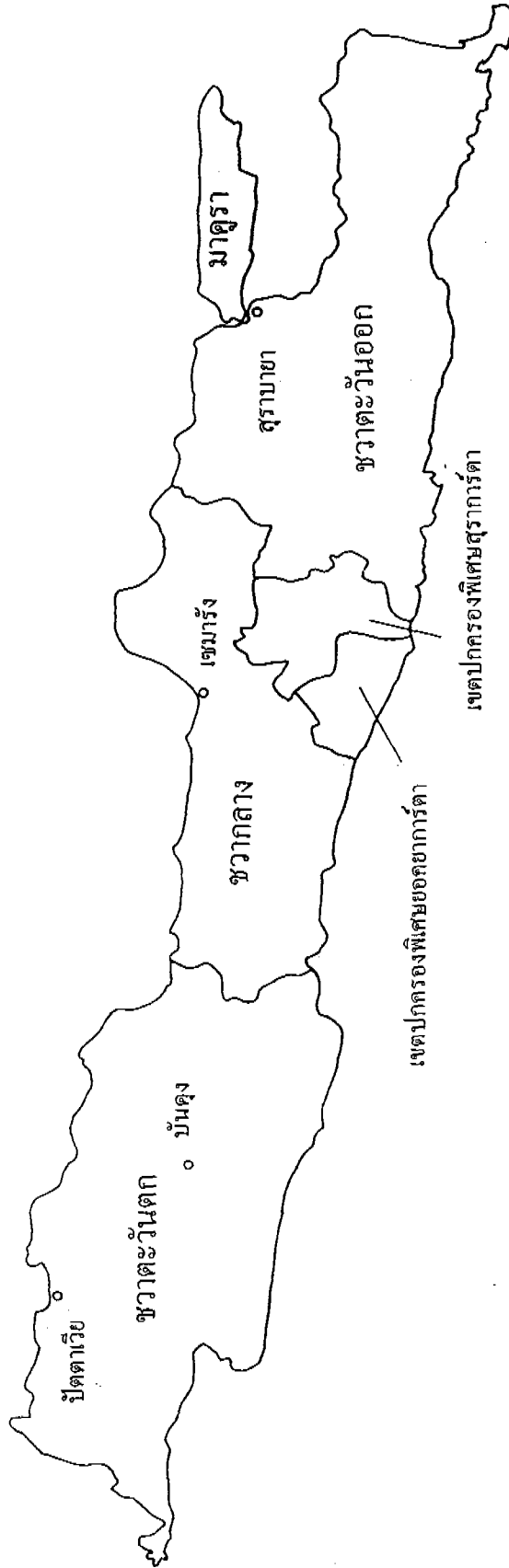
¹² Takashi Shiraishi, An Age in Motion : Popular Radicalism in Java, 1912-1926, p. XIV.

จนถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่สังคมในขวามือมีการก่อตัวของสังคมใหม่ขึ้นมา และที่สำคัญเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ส่งอิทธิพลต่อการเคลื่อนไหวของกลุ่มชาตินิยมในเวลาต่อมา แวน นีล เขียนหนังสือเล่มนี้เป็นชาวคัตซ์แต่โดยกำเนิด ความสนใจของหนังสือเล่มนี้ คือ ประเด็นการศึกษามุ่งไปที่กระบวนการก่อตัวของกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่และขบวนการต่อสู้ของชาวพื้นเมืองในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ที่เกิดจากการดำเนินนโยบายของคัตซ์ต่ออาณานิคมหมู่เกาะอินเดียนตะวันออก โดยเฉพาะนโยบายจริยธรรม ซึ่งมักถูกโจมตีจากกลุ่มนักชาตินิยมอินโดนีเซียว่าเป็นนโยบายที่คัตซ์ใช้แสวงหาผลประโยชน์มากกว่าจะช่วยส่งเสริมสวัสดิภาพของชาวพื้นเมืองอย่างแท้จริง แต่ผู้เขียนได้พยายามเสนอมุมมองใหม่ซึ่งแย้งต่อข้อโจมตีนี้ โดยหยิบยกเอกสารของฝ่ายคัตซ์ที่เกี่ยวข้องมาเป็นฐานข้อมูลสำคัญในการศึกษา และการก่อตัวขึ้นมาของกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ก็คือข้อพิสูจน์อย่างดีต่อข้อเสนอข้างต้น

ภาพที่ 2.1

เกาะชวาและเมืองสำคัญ

Source: Takashi Shiraishi, *An Age in Motion: Popular Radicalism in Java, 1912-1926* (Ithaca and London: Cornell University Press, 1990).